

ВІДГУК

офіційного опонента - кандидата філологічних наук,
доцента кафедри української літератури та компаративістики
Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Скорини Людмили Вікторівни на дисертацію

**ДОВІНОЇ Марини Сергіївни «Образ "Великого Жовтня" в українській
радянській літературі: хронологія, типологія, семіотика»,**

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.01.01 - українська література

Літературний процес в Україні 20-80-х рр. ХХ ст. позначений формуванням і ретрансляцією цілої низки міфологем, однією з яких був образ «Великого Жовтня». Наукова проблема, сформульована в заголовку дисертації М.С. Довіної, вже була предметом зацікавлення радянських літературознавців, однак через значні напластування політичних та ідеологічних чинників її висвітлення нині виглядає необ'єктивно. Авторка дисертації спробувала дослідити заявлену наукову проблему з урахуванням нових історико-культурних реалій і з застосуванням сучасного методологічного інструментарію. Обраний ракурс дослідження - студіювання хронології, рецептивних моделей і знакової репрезентації образу «Великого Жовтня» в українській літературі радянської доби - видається доцільним та актуальним в умовах сьогодення. Як слушно вказує дисертантка, більшість сучасних наукових студій «радянського» перебуває в силовому полі соцреалізму, це значно звужує дослідницьку оптику, адже радянська література не вичерпується цим феноменом. На системний аналіз заслуговують і ті літературні явища, які передували його появі, й ті, які виходили за його рамці. З огляду на сказане дисертація М.С. Довіної виглядає як спроба розширити сферу досліджень української літератури радянської доби. Нині її актуальність додатково підсилюється «ювілейним контекстом».

Наукова новизна дисертації мотивується тим, що це перше фундаментальне комплексне дослідження літературного образу Жовтневої революції, здійснене із застосуванням сучасного методологічного інструментарію. Авторка визначає типи репрезентації образу «Великого Жовтня» в художній літературі, з'ясовує коли, за яких обставин цей образ активізувався в літературі, під впливом яких чинників він циклічно використовувався протягом десятиліть радянської історії. Дисертація М.С.Довіної поглиблює розуміння образної системи радянської літератури (її генези, напрямків трансформації, знакового оприявлення).

Теоретико-методологічна база дослідження виглядає презентабельно. Пошукувачка простудіювала праці вітчизняних і зарубіжних науковців, у яких висвітлені теоретичні аспекти соцреалізму, наведене обґрунтування міфологічної моделі Революції, проаналізована специфіка радянської тоталітарної ідеології, відображені питання щодо ритуалізму радянської культури, теорії міфу, культурної пам'яті. Дисертація відзначається логічністю викладу, чіткістю аргументації. У вступі анонсоване застосування «історико-генетичного, історично-порівняльного, культурологічного методів», а також засад міфопоетики й семіотичного аналізу. Такий синтез різних дослідницьких стратегій сприяє цілісному всебічному студіюванню заявленої наукової проблеми. Відчувається, що дисертантка обізнана із сучасними теоретико-методологічними підходами, дослідження виконане на належному теоретичному рівні, має значну наукову й практичну цінність, створює можливості для подальшого системного вивчення образної системи української літератури радянського періоду.

У дисертації М.С.Довіної опрацьований значний фактичний матеріал. Об'єктом дослідження стали твори М.Бажана, А.Головка, І.Микитенка, В.Сосюри, П.Тичини, М.Хвильового, В.Чумака, футуристів 1920-х (наразі вказую імена письменників, чиї книжки згадані в бібліографії); також тут актуалізовані матеріали численних збірників, які нині стали бібліографічною рідкістю («Багряний стяг революції», «Багряний заспів», «Тобі, Великий Жовтень», «Великий Жовтень», «Вся влада Радам!», «Голос революції - живий», «Жовтень», «Жовтневий вітер», «Революція іде» тощо). Мотивуючи вибір об'єктів для

дослідження, дисертантка вказує, що враховувала хронологічний та культурологічний критерії (зокрема, їхнє місце в радянському каноні).

Наукові положення дисертації обґрунтовані, достовірні, тема розкрита з достатньою повнотою і ґрунтовністю. Дослідження виконане за традиційною схемою, викладене українською мовою. Обсяг основного тексту - 157 стор., загальний обсяг роботи - 178 стор., що відповідає вимогам до кандидатських дисертацій гуманітарного профілю. Викладені в дисертації й авторефераті тези належним чином апробовані, оприлюднені в 7 основних і 5 додаткових наукових статтях, із них - 6 у фахових виданнях ДАК МОН України, 1 - у науковому фаховому виданні, що індексується в міжнародних наукометричних базах.

Структурно дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що нараховує 252 позиції (у т.ч. - 17 англomовних джерел). У вступі наявні всі обов'язкові складові: чітко окреслені актуальність і наукова новизна, сформульовані мета й завдання, практична значущість роботи, вказаний особистий внесок авторки. Чіткість структурування, прозорість і логічність викладу матеріалу - важлива прикмета дисертації М.С.Довіної.

Перший розділ роботи («Історичний факт революції 1917 року як об'єкт вивчення: теоретико-методологічна парадигма») передбачає висвітлення низки теоретико-методологічних проблем. Спираючись на дослідження авторитетних науковців, дисертантка реферує інформацію про концепції ритуалізму культури, теорію міфу в сучасній гуманітаристиці, літературознавчу семіотику (цей підрозділ варто було б розширити й поглибити). У другому розділі дисертантка зосереджує увагу на хронологічних аспектах художньої репрезентації Жовтня в українській радянській літературі, прагне обґрунтувати причини його появи. На основі аналізу історичних документів і літературного матеріалу авторка дисертації визначає дві групи чинників, які детермінували хронологію художньої рецепції Жовтня (політико-ідеологічні та культурно-мистецькі), й докладно висвітлює їх. Також дисертантка вказує три етапи побутування образу Жовтня в українській літературі радянської доби: у перший період (1917- сер. 1920-х рр.) стимулом до апробації революційної тематики була безпосередня близькість

історичних подій; протягом другого (сер. 1920 - 1950 рр.) письменників стимулювала потреба моделювання тоталітарного міфу, основним епізодом якого була Революція; третій етап (1960 - 1980 рр.) характеризувався частковим послабленням тоталітарного тиску на мистецтво, художня рецепція Жовтня підтримувалася за рахунок святкувань річниць Революції, завершення цього етапу детерміноване розпадом Радянського Союзу.

Третій розділ дисертації присвячений дослідженню типологічного «зрізу» образу «Великого Жовтня» в українській радянській літературі. У межах кожного періоду пошукувачка визначає домінуючу рецептивну модель. Наприклад, у радянській літературі 1917-1920-х рр. М.С.Довіна виявила дві моделі репрезентації «Великого Жовтня»: перша пов'язана з формуванням оптимістичного, пафосно звеличеного Жовтня як образу вітальності; друга - з його демонізацією. Позитивним є й те, що дисертантка з'ясовує специфіку моделювання образу Революції не лише в доробках письменників, які творили в межах СРСР, а й у творах західноукраїнських митців. Четвертий розділ «Образ "Великого Жовтня" (семіотичний аспект)» присвячений дослідженню особливостей знакового оприявлення образу Революції в художніх текстах. Завершують роботу висновки, що відповідають поставленій меті й завданням, повно репрезентують основні положення дисертації, впливають із проведених досліджень.

Структура дисертації логічна, чітка. Тексту рукопису притаманні цілісність і зв'язність. Термінологія дисертації є загальноновизнаною, її оформлення в цілому відповідає вимогам до наукових робіт такого ґатунку.

Водночас дисертація має певні вразливі місця, на які слід звернути увагу.

1. Обґрунтовуючи наукову новизну своєї праці, М.С.Довіна в дисертації вказує, що вона «є *першою у вітчизняному літературознавстві спробою комплексного аналізу літературного образу Жовтневої революції*» [с.7]. В авторефераті це твердження відредаговане: «*Окрім радянських публікацій, літературний образ Жовтневої революції 1917 р. ще не був предметом вивчення в сучасному літературознавстві, що й зумовило актуальність дослідження*». У

списку використаної літератури фігурують праці радянських літературознавців В.Бєляєва [19; 20], І.Бондаренка [21; 22], О.Ганіч [37], О.Дяченка [63; 64; 65] та ін., однак у тексті дисертації вони «розчиняються», губляться. Думається, можна було б присвятити оглядові цих студій окремий підрозділ. Звісно, вони заідеологізовані, мають нині архаїчний вигляд, однак на їхньому тлі ще чіткіше проступала б методологічна оригінальність і новаторство рецензованої роботи.

2. Одним із завдань дисертації був «аналіз основних типологічних моделей, які представляють різні візії *Революції* протягом 1917-1980-х рр.». У такому формулювання криється одна з небезпек, перед якою постала авторка - термінологічної нечіткості й сплутування дефініцій. М.С. Довіна заявляє: «Уживаючи термін "Революція", розмежовуємо поняття локалізованих у часі жовтневих подій та подальшого протистояння соціальних верств, що розгорнулося на території України (українська революція). Однак з урахуванням нерозривного зв'язку цих двох етапів історії (В. Солдатенко) та частого ототожнення в художній рецепції їхні образи *об'єднані* в ключових поняттях дослідження» [с.П].

Думається, все ж таки не варто трактувати поняття Жовтень і Революція як синонімічні. Останній концепт семантично більш місткий, адже включає уявлення і про Лютневу буржуазну революцію, і про Жовтневий переворот, і про Українську революцію 1917-1921 рр., і навіть про радянський футурологічний проект - *всесвітню соціалістичну революцію*. Об'єктивно не існує єдиної «революції 1917 року» [с.П], натомість маємо низку взаємопов'язаних, але все ж таки різних подій. Варто було б чіткіше диференціювати «історичний» образ Жовтневої революції й міфологічний конструкт «Великий Жовтень». На жаль, у роботі чітко не вказано, як і коли вони постали, як співіснували, на якому етапі відбулося витіснення «історичного» образу абстрактним концептом «Революція». Далі дисертантка окреслює три етапи художньої рецепції Жовтня й зазначає, що перший «хронологічно починається Лютневою революцією в Росії 1917 р.» [с.56]. У такому твердженні маємо логічну суперечність, адже рецепція Жовтня не могла розпочатися раніше, аніж відбулася сама історична подія.

3. Другий розділ має заголовок «Хронологія художньої репрезентації Жовтня в українській радянській літературі»; однак, визначаючи політико-ідеологічні й культурно-мистецькі чинники впливу на хронологію оприявлення Жовтня, М.С. Довіна випускає літературу з поля зору. Думається, у цьому розділі варто було вписати в політико-історичний і культурний контекст і конкретні твори, в яких ретранслювався образ Великого Жовтня. У такому разі цей розділ мав би більш органічний вигляд.

4. Помітна диспропорція в обсязі окремих структурних частин дисертації. Так, обсяг розділу II - 20 ст., III - 74, IV - 18. Якщо у випадку з другим розділом, у якому досліджені проблеми хронології, це не викликає посутніх зауваг, то четвертий варто було б розширити. Це може стати напрямком подальших наукових студій. Також на майбутнє - варто було б порівняти різнонаціональні моделі репрезентації образу Великого Жовтня, зокрема українську і російську, це дозволило б вияскравити особливості національної версії. Висловлені зауваження посутньо не впливають на загальну високу оцінку дисертації.

Автореферат адекватно відображає наукову аргументацію дисертантки, його зміст ідентичний основним положенням дисертації. Інформація про головні ідеї, що виносяться на захист, подається тут стисло, науково коректно, дає повне уявлення про постановку проблеми та її розв'язання. Висвітлення наукових положень в анотаціях українською та англійською мовами також відповідає змістові дисертації й вимогам щодо оформлення супровідних текстів такого типу.

Аналіз дисертації й автореферату дає всі підстави стверджувати, що дослідження М.С.Довіної є самостійним, концептуально цілісним, завершеним, містить науково обґрунтовані висновки, які розширюють уявлення про специфіку побутування української літератури радянського періоду. Основні тези й результати дослідження знайшли своє відображення в численних публікаціях здобувачки, виступах на наукових зібраннях різного рівня. Висновуючи, зауважу, що дисертація «Образ "Великого Жовтня" в українській радянській літературі: хронологія, типологія, семіотика» відповідає спеціальності 10.01.01 - українська література і вимогам п.9 та п. 11 «Порядку присудження наукових ступенів і

присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, які висуваються до кандидатських дисертацій, а її авторка – Марина Сергіївна Довіна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент:

кандидат філологічних наук, доцент

кафедри української літератури та компаративістики

Черкаського національного університету

імені Богдана Хмельницького

Л.В.Скорина

Підпис доцента Скорини Л.В. підтверджую

Проректор з наукової, інноваційної

та міжнародної діяльності

доктор історичних наук, професор

С.В.Корновенко